

Jelena Dunato*

E-mail: jelena.dunato@cres.hr

Creski muzej, Cres

Creski kaić - manifestacija i interpretacijski centar

Sažetak

Creski kaić je drvena brodica tipa pasara, koja je tipična za malu cresku brodogradnju. U svrhu očuvanja i revitalizacije creskih drvenih brodica, JK *Reful* s partnerima 2019. godine pokrenuo je manifestaciju *Creski kaić - dani creske pomorske baštine i tradicije*, koja se održava svake godine krajem svibnja i početkom lipnja, i obuhvaća tradiciju, edukaciju i zabavu. Sudjelovanjem na manifestaciji, Creski muzej je prikupio i obradio građu i svjedočanstva o creskom kaiću te pokrenuo inicijativu da priča o kaiću dobije trajni smještaj. Godine 2023. Grad Cres je s partnerima krenuo u realizaciju Interpretacijskog centra *Creski kaić*, smještenog u gradskoj galeriji na glavnom trgu, pored povijesnog Malog mandrača, u kojemu su vezane drvene brodice. Idejno rješenje interpretacijskog centra je dovršeno, adaptacija prostora je u tijeku, a otvorenje je planirano za lipanj 2025. godine.

Glavne riječi: Cres, creski kaić, interpretacijski centar, mala drvena brodogradnja

1. Uvod

Ideja o osnivanju Interpretacijskog centra *Creski kaić* pojavila se kao posljedica uspjeha manifestacije *Creski kaić*, koja je prvi put održana 2019. godine u Cresu i otad se redovito održava svake godine. Na inicijativu organizatora i suradnika s predstavnicima Grada Cresa, 2023. godine je odlučeno da se kreće u realizaciju Interpretacijskog centra u prostoru galerije na Trgu Frane Petrića, koja je u vlasništvu grada. U trenutku pisanja ovog rada (siječanj/veljača 2025.), Interpretacijski centar još nije dovršen, ali su radovi u tijeku.

2. Manifestacija *Creski kaić*

Inicijativa o pokretanju manifestacije *Creski kaić* u svrhu očuvanja creske pomorske baštine i tradicije krenula je od Marčela Damijanjevića iz JK *Reful*, koji je 2019. godine okupio partnere Grad Cres, Creski muzej, TZ Grada Cresa, ŽLU Cres, Zajednicu Talijana Cres, Udrugu umirovljenika, OTRA-u, SRD *Parangal* i druge.

* Ravnateljica u Creskom muzeju, viša kustosica

Prva manifestacija *Creski kaić* održana je početkom lipnja 2019. godine. Od početka je bila namijenjena prije svega lokalnom stanovništvu, a tek onda posjetiteljima te usmjerena na malu tradicijsku brodogradnju i sve vještine i običaje vezane uz nju. Sedmodnevna manifestacija kombinirala je tradiciju, edukaciju i zabavu. Program je uključivao četiri izložbe, dva predavanja, folklor, koncerte, gastronomiju, turnire u tradicionalnim igrama, prezentaciju kalafatskih i brodograditeljskih vještina, podvodni ribolov i udičarenje, sajam lokalnih proizvoda i, kao krunu manifestacije, regatu tradicijskih plovila i noćnu plovidbu u creskoj luci.

Sljedeće dvije godine, 2020. i 2021., bile su pandemijske godine, kada je planiranje i organizacija svih manifestacija - pa tako i *Creskog kaića* - bilo otežano. Zbog protupandemijskih mjera, održavanje manifestacije pomaknuto je na kraj kolovoza, kada se moglo očekivati da će, zbog vrhunca turističke sezone, mjere biti najmanje restriktivne. No usprkos ograničenjima, organizatori nisu odustali od sedmodnevne manifestacije ni od bogatog i raznovrsnog programa. Zahvaljujući tome, kroz dvije pandemijske godine *Creski kaić* nije smanjio opseg, niti je publika dobila znatno manje sadržaja.

Slika 1. „Creski kaić“ 2021. godine, regata tradicijskih plovila

Godine 2022. manifestacija se vratila u svoj originalni termin, kraj svibnja i početak lipnja, s još bogatijim programom, koji je trajao od 25. svibnja do 5. lipnja i jedan dan (prvu subotu) se odvijao u Valunu. Ponovo su predstavljene tradicijske, edukativne i zabavne aktivnosti - izložbe, radionice, sportska natjecanja, predavanja, gastronomija, koncerti i nezaobilazna regata tradicijskih plovila.

Kroz sljedeće dvije godine, 2023. i 2024., manifestacija *Creski kaić* ponavljala se u istom terminu (posljednji tjedan svibnja/prvi tjedan lipnja), s bogatim i raznovrsnim sadržajem otprilike istog opsega. Lokalno stanovništvo, vlasnici tradicionalnih plovila te vanjski posjetitelji prepoznali su kvalitetu manifestacije. Prema broju sudionika i

entuzijazmu svih koji se okupljaju na *Creskom kaiću*, može se zaključiti da je on postao ključan dio turističke i kulturne ponude Cresa, prepoznatljivi brend koji se danas povezuje kako s očuvanjem tradicijske brodogradnje, tako i sa zabavnim i edukativnim sadržajima.

3. Financiranje

Financiranje manifestacije *Creski kaić* je kroz proteklih šest godina ovisilo o različitim izvorima, ali najviše o sredstvima koje je osigurao FLAG. Samo prve godine, 2019., *Kaić* je ovisio isključivo o lokalnim i regionalnom potporama i sponzorima, kada je za manifestaciju utrošeno 200.000 kuna. Već u idućem razdoblju, od 2020. do 2022. godine, projekt „Creski kaić - očuvanje i valorizacija ribarske i pomorske baštine otoka Cresa“ financiran je preko FLAG natječaja za sredstva iz EU mjera 2.2 „Očuvanje i valorizacija pomorske i ribarske baštine i očuvanje identiteta područja“ u iznosu od 1.115.382,50 kuna za trogodišnje razdoblje. Od regionalnih i lokalnih potpora i sponzora prikupljeno je još oko 20% sredstava. Godine 2023. *Creski kaić* financiran je preko FLAG natječaja mjera 3.3 „Provedba strategije lokalnog razvoja - operacije koje provode Flagovi“ u iznosu od 61.655 eura te od lokalnih i regionalnih potpora i sponzorstva 10.300 eura, a u 2024. u iznosu od 55.000 eura te od lokalnih i regionalnih potpora i sponzorstva 15.000 eura.

Dodatno, za izložbe i publikacije koje je izdao Creski muzej, utrošeno je još 8.000 eura dobivenih od Ministarstva kulture i medija, Primorsko-goranske županije i Turističke zajednice Grada Cresa.

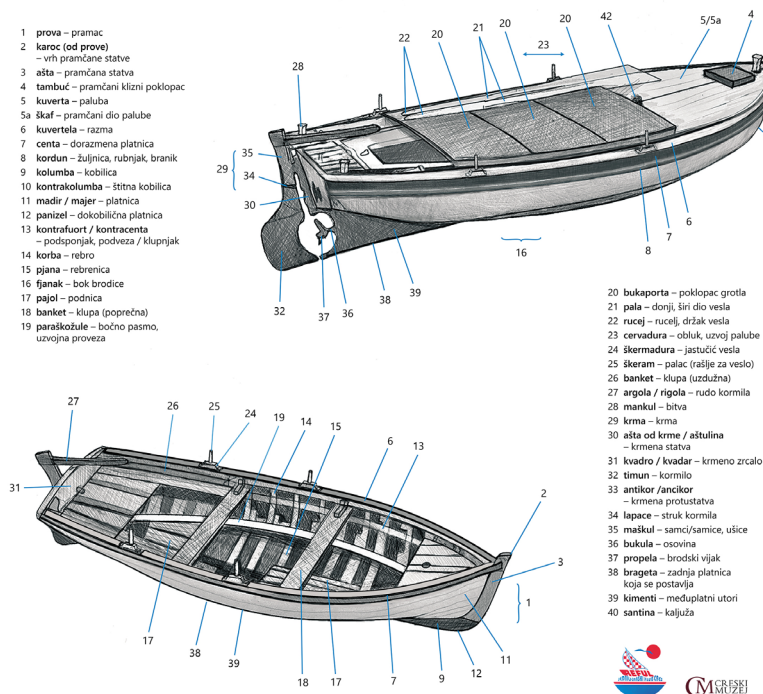
4. Creski muzej i *Creski kaić*

Creski muzej sudjelovao je kao suorganizator *Creskog kaića* od samih začetaka manifestacije, prepoznajući u njoj priliku za očuvanje i prezentaciju male tradicionalne brodogradnje, koja je dotad uglavnom bila zapostavljena.

Godine 2019. ravnateljica Muzeja Jelena Dunato i vanjska suradnica Jelena Šćedrov Dlačić popisale su sve drvene brodice u creskoj luci, pronašle njihove vlasnike te od njih dobile podatke o brodicama i stare fotografije. Fotografirane su sve drvene brodice koje su se tad nalazile u creskoj luci. Na temelju dobivenih materijala, uz suradnju dizajnera Josipa Strmečkog, Creski muzej je izdao brošuru *Creski kaić - tradicijske barke u creskoj luci*, u kojoj su bili predstavljeni svi podaci i fotografije. Brošura je tiskana u nakladi od 1000 primjeraka i dijelila se besplatno za vrijeme manifestacije. Uz brošuru tiskane su i dvije info-ploče, koje su bile postavljene u creskoj luci i koje su tamo stajale do 2024., kad se raspored brodica na vezovima promijenio. Na info-pločama se nalazio plan Velog i Malog mandrača s označenim svim drvenim brodicama, njihovim registracijama, imenima i godinom izrade, što je svim posjetiteljima omogućilo da se na licu mjesta upoznaju s tradicijskom drvenom brodogradnjom.

Iduće, 2020. godine, Creski muzej je uz manifestaciju pripremio izložbu *Creski kaić - sjećanja majstora brodograditelja* s istim timom - autorica izložbe bila je Jelena Dunato, stručna suradnica Jelena Ščedrov Dlačić, a dizajn je potpisao Josip Strmečki. Na izložbi su predstavljeni intervjui s dvojicom creskih brodograditelja - Franjom Osolnjakom Centom i Gašparom Purichem. Zabilježena su njihova sjećanja na školovanje, rad u škveru i izgradnju drvenih barki u privatnim konobama. Uz fotografije i intervjue, bili su izloženi i brodograditeljski alati. Kroz pripreme za tu izložbu, snimljen je i dodatni video-materijal, jer je već tada bilo jasno da će se priča o creskoj brodogradnji jednog dana morati objediniti u neki oblik stalnog postava.

CRESKI KAIĆ

Slika 2. „Od ašte do timuna“ – info-ploča s obilježenim dijelovima kaića

Godine 2021. Creski muzej se ponovo posvetio istraživanju male drvene brodogradnje. Rezultat je bila izložba i brošura *Creski kaić - od ašte do timuna*, kojoj je autorica bila Jelena Dunato, ilustracije je izradila Ena Bajuk, a dizajn Josip Strmečki. Cilj te izložbe bio je zabilježiti sve tradicionalne nazive za dijelove drvene brodice i za brodograditeljske alate. Posjetitelji su na crtežima creskog kaića - drvene

pasare kakva se gradila u Cresu - mogli vidjeti obilježene sve ključne dijelove brodice i saznati njihov naziv na lokalnom dijalektu i na standardnom hrvatskom jeziku. Na isti način su predstavljeni i brodograditeljski alati. Uz izložbu je tiskana i brošura u nakladi od 1000 primjeraka, koja se besplatno dijelila za vrijeme manifestacije, i u kojoj su se mogli pronaći svi crteži i fotografije s izložbe, uz mali rječnik creske brodogradnje.

Sljedeće dvije godine Creski muzej se odmaknuo od izravnog istraživanja male drvene brodogradnje i za manifestaciju je pripremio drukčije sadržaje. Najprije je 2022. godine, u suradnji s Markom Uhačem (Konzervatorski odjel u Puli) i Idom Koncani Uhač (AMI, Pula), predstavljena izložba o povijesti i obnovi brodice *Sv. Marko*. Iako je *Sv. Marko* originalno bio spasilačka brodica Austro-ugarske ratne mornarice, izuzetno je važan za Cres, jer je otkupljen i obnovljen u Valunu te je od 1928. do 80-ih godina 20. stoljeća održavao brodsku liniju Valun - Cres. Godine 2023. Creski muzej postavio je izložbu o *Plavici*, tvornici za preradu ribe, koja je u Cresu proizvodila riblje konzerve gotovo stotinu godina.

5. Interpretacijski centar

S obzirom na uspjeh manifestacije *Creski kaić* i izložbi koje su je pratile, na količinu materijala koji je Creski muzej prikupio te na rastuću svijest o propadanju brodograđevne baštine i vještina vezanih uz nju, postalo je jasno da će priča o creskom kaiću trebati trajnije rješenje. Inicijativa za osnivanje interpretacijskog centra krenula je od Marčela Damijanjevića iz JK *Reful* i Jelene Dunato iz Creskog muzeja, uz podršku Grada Cresa i Turističke zajednice Grada Cresa. Godine 2023. odlučeno je da će budući interpretacijski centar biti smješten u prostoru nekadašnje Galerije *Solis*, na glavnom gradskom trgu. Prostor je u vlasništvu Grada Cresa, ukupne je površine 42 m², a na trg se otvara vratima i jednim prozorom. Nakon što je prethodni korisnik iselio, prostor je nekoliko godina stajao zapušten te je zahtijevao temeljito preuređenje.

Iako prostor nije velik, smješten je na glavnom gradskom trgu - najfrekventnijem prostoru povijesne jezgre Cresa, a što je još važnije, udaljen je tek dvadesetak metara od Malog mandrača. Mali mandrač je najstariji i najjuvčeniiji dio creske luke, u kojem su od 2024. godine, zahvaljujući dogovoru između vlasnika vezova i lučke uprave, smještene isključivo male drvene brodice. Stoga je Mali mandrač već sada živi muzej na otvorenom, u kojemu posjetitelji mogu vidjeti primjere lokalne drvene brodogradnje, i kao takav je integralni dio budućeg interpretacijskog centra. Na taj način, interpretacijski centar neće biti ograničen na 42 m² zatvorenog prostora, već će stalni postav u centru biti samo uvod u upoznavanje brodograditeljske baštine koju će posjetitelji moći vidjeti u njezinom prirodnom elementu - na vezu u Malom mandraču.

JK *Reful*, u dogovoru s ostalim sudionicima, naručio je idejno muzeološko rješenje za interpretacijski centar, koje je u listopadu 2023. godine izradio Grga Frangeš iz *Mjesta pod suncem d.o.o.*

Glavne ciljne skupine posjetitelja su stanovnici Cresa, domaći i strani turisti, stručna publika i školske skupine, a kao glavni ciljevi interpretacije navedeni su prezentacija povijesti male drvene brodogradnje u Cresu, očuvanje i prenošenje brodograditeljskih vještina, podizanje svijesti o potrebi očuvanja malih drvenih brodica te osnaživanje zajednice preostalih brodograditelja i vlasnika malih drvenih brodica.

Sadržaj interpretacijskog centra temelji se na materijalima i predmetima koje su dosad prikupili Creski muzej i JK *Reful*, uz manji dio dodatne građe koja još treba biti nabavljena. Interpretaciji se pristupa kroz interpretacijske tekstove, grafičke elemente, predmete, multimediju i interaktivne elemente, uz dodatne publikacije, promotivne materijale i sadržaje koji će biti postavljeni izvan centra.

Sinopsis idejnog rješenja predviđa da će postav interpretacijskog centra biti podijeljen u sedam interpretacijskih cjelina. Prva od njih je *Povijest i uloga male brodogradnje*, koja pruža povijesni kontekst razvoja male brodogradnje od monoksila, antičkih brodica, pa sve do suvremenih drvenih brodica i njihovih lokalnih posebnosti.

Druga cjelina je *Creski kaić*, koja sadrži i najvažniji eksponat u interpretacijskom centru - brodicu CS74 kao primjer konstrukcije kaića, na kojemu će biti prikazani i imenovani svi dijelovi, sirovine i postupci u izradi te znanja o plovidbi. Iako se ideja postavljanja čitave brodice u relativno mali prostor može činiti nepraktičnom, ona posjetitelju pruža ono što niti jedan multimedijски sadržaj ne bi mogao: izravan kontakt sa stvarnim drvenim kaićem. Nadalje, skidanjem dijela oplata i ogoljivanjem rebara i unutarnje konstrukcije, posjetitelji će moći vidjeti ono što je kod brodica na vezu nevidljivo - unutarnju konstrukciju kaića i njegov oblik ispod vodene linije.

Treća cjelina, *U škveru i konobi*, služi kao pozadina kaiću, evocirajući prostore u kojima su drvene brodice građene i održavane. Naime, iako su neke male drvene brodice izgrađene u creskom *škveru*, većinu su ih izgradili majstori brodograditelji po privatnim konobama. Stoga s jedne strane imamo *škver* kao mjesto gdje se znanje stjecalo i prenosilo, gdje su radili čitavi timovi ljudi, često na velikim drvenim brodovima te konobu s druge strane, kao privatno, gotovo intimno mjesto u kojemu su brodograditelji sami gradili brodice.

Četvrta cjelina, *Iz šume*, govori o resursima koji su potrebni za izgradnju brodica - o nabavi drva iz lokalnih šuma, ali i iz daleka, o selekciji drvene građe ovisno o obliku i kvaliteti drva, o procesu namakanja i sušenja drva prije ugradnje u brodicu.

Peta cjelina je naslovljena *Alati i tehnike*, i u njoj je naglasak na predmetima - brodograđevnim alatima i opremi, koji će biti izloženi na stolarskom banku i na zidovima, tako da se posjetitelji mogu upoznati s njima. Prezentacija će uključivati njihove lokalne nazive, uz ilustracije o načinu njihove uporabe.

Šesta cjelina, *Ljudi i zajednica*, posvećena je odnosu male drvene brodogradnje i lokalne zajednice te prezentira značaj kaića za kulturu življenja i identitet Cresa. U ovoj cjelini posjetitelji će moći vidjeti video-isječke s pričama o pomorskoj baštini i svjedočanstvima brodograditelja i vlasnika brodica.

Sedma i posljednja cjelina naslovljena je *Mandrač danas*, i ona služi kao točka koja povezuje izložbu na otvorenom sa sadržajem interpretacijskog centra. Posjetitelji će moći saznati nešto o povijesti Velog i Malog mandrača te proučiti kartu luke i podatke o drvenim brodicama na vezu.

Interpretacijski centar kroz tih sedam cjelina zaokružuje priču o creskom kaiću, prezentirajući njegovu povijest i značaj, materijal od kojega je građen, vještine i alate koji su potrebni, ljude koji su gradili kaiće i plovili na njima i, naposljetku, položaj male drvene brodogradnje danas, njezinu važnost i potrebu za njezinim očuvanjem.

Rješenje vizualnog identiteta interpretacijskog centra predložio je Sanjin Kunić, temeljeći ga na registarskim oznakama koje imaju drvene brodice, a koje su se u prošlosti izrađivale tako da su se kistom, uz pomoć šablone, brojke i slova nanosile na pramac. Stoga logo interpretacijskog centra sadrži bijela slova C i S (CS je registarska oznaka za Cres), koja izgledaju kao da su izrađena šablonom, na plavoj ili tamnosivoj podlozi.

Unutrašnji dizajn prostora interpretacijskog centra također korespondira s tom idejom brodograditeljske radionice/konobe, s grubljim materijalima i tercijarnim bojama niske zasićenosti.

Slika 3. Prijedlog loga Interpretacijskog centra „Creski kaić“

Obnova prostora gradske galerije na Trgu Frane Petrića, u kojoj će biti smješten interpretacijski centar, započela je u prosincu 2024. godine, a rok za izvođenje je 90 dana. Investitor je Grad Cres, a vrijednost građevinsko-obrtničkih radova iznosi 49.998,30 eura bez PDV-a. U siječnju 2024. raspisan je natječaj za izvedbeni projekt postava Interpretacijskog centra *Creski kaić*. Rok za dovršetak radova je kraj svibnja 2025. godine.

6. Zaključak

Interpretacijski centar *Creski kaić* je primjer neuobičajenog puta do realizacije stalnog postava na temu male drvene brodogradnje, jer je *Creski kaić* započeo kao manifestacija kroz koju se prikupljala građa i podizala svijest o potrebi njenog očuvanja, da bi se tek kasnije pokrenula inicijativa o osnivanju interpretacijskog

centra i njegovu smještaju u gradsku galeriju. Da nije bilo uspjeha manifestacije, moguće je da ne bi bilo ni interpretacijskog centra.

Iako interpretacijski centri male brodogradnje nisu novost duž naše obale, potreba za njima u lokalnoj zajednici je velika, kao i interes posjetitelja. Mala drvena brodogradnja je ugrožena svugdje na Jadranu: znanje i vještine nestaju kako stare generacije odlaze, a novih nema da ih zamijene. Vlasnici brodica često se više ne mogu brinuti o njima i one propadaju, jer je njihova osnovna namjena - ribolov i prijevoz tereta da bi se prehranile otočke obitelji - iščezla s pojavom turizma. Interpretacijski centri ne mogu vratiti vrijeme unatrag, ali mogu sačuvati znanja i svjedočanstva, ukazivati na važnost očuvanja baštine, naročito u lokalnoj zajednici, i možda pronaći neku novu namjenu za stare kaiće.

Slika 4. Creska luka 1963.

Literatura

Jelena Dunato, Jelena Ščedrov Dlačić, *Creski kaić - Dani creske pomorske baštine i tradicije*, Creski muzej, Cres, 2019.

Jelena Dunato, *Creski kaić, Od ašte do timuna - pojmovnik creske brodogradnje*, Creski muzej, Cres, 2021.

Jelena Dunato, *Prijedlog za osnivanje Interpretacijskog centra creskog kaića*, Creski muzej, JK Reful, Cres, 2023.

Grga Frangeš, *Interpretacijski centar Creski kaić - Idejno muzeološko rješenje*, Mjesto pod suncem d.o.o., Šapjane, 2023.